

بررسی نیازهای آموزشی سواد آموزان استان البرز

سلمان آخش^۱

دریافت: ۱۴۰۰/۸/۳۰ پذیرش: ۱۴۰۱/۱/۲۹

چکیده

هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی نیازهای آموزشی سواد آموزان رده سنی ۱۰ تا ۴۹ ساله استان البرز بود. این پژوهش مبتنی بر رویکرد کیفی است. این نوع پژوهش با توجه به هدف از نوع مطالعات کاربردی است، برای هدف این پژوهش یعنی شناسایی نیازهای آموزشی سواد آموزان از روش پژوهش اکتشافی و تکنیک دلفی استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش، شامل مدیران، کارشناسان و آموزش دهندگان آموزش و پرورش استان البرز شامل (ناحیه یک، دو، سه، چهار، طالقان، اشتهارد، نظرآباد، ساوجبلاغ) است. ۲۰ نفر (۵ نفر از مدیران، ۵ نفر از کارشناسان و ۱۰ نفر از آموزش دهندگان) به روش نمونه گیری هدفمند مبتنی بر معیار (آشنا با نهضت سواد آموزی) به عنوان نمونه انتخاب گردیدند. برای جمع آوری داده‌ها از مصاحبه «نیمه ساختار یافته» استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که مهم ترین نیازهای سواد آموزان شامل نیازهای اجتماعی، نیازهای اقتصادی، نیازهای فرهنگی، نیازهای سیاسی، نیازهای معنوی، نیازهای بهداشتی، نیازهای علمی، نیازهای شغلی، نیازهای هنری، نیازهای فناوری و نیازهای مربوط به محیط زیست هستند. همچنین هر نیاز خود نیز دارای زیر مقوله هایی است.

کلید واژه ها: نیازهای آموزشی، سواد آموزان، استان البرز.

^۱ . گروه آموزشی علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۹-۱۴۶۶۵، تهران، ایران.

مقدمه

در حوزه تعلیم و تربیت، موضوع تربیت دارای معانی گسترده و دامنه‌داری است. تربیت برانگیختن استعدادها در جهت نیل به اهداف عالی و مقاصد ارزشمند اخلاقی و اجتماعی است و همه ابعاد وجودی انسان را شامل می‌شود. نظام آموزش و پرورش یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین نظام‌های اجتماعی است که موضوع آن، انسان و تربیت و رشد شخصیت اوست (صافی، ۱۳۹۱).

در نظام آموزشی ایران یکی از دوره‌های آموزشی که طی سال‌های مختلف گاه به‌طور رسمی و گاه غیررسمی به‌عنوان بخشی از نظام آموزشی طراحی و اجرا شده است را به‌عنوان "دوره سوادآموزی و آموزش بزرگسالان" می‌شناسیم. به‌طوری‌که در اسناد بالادستی، نقشه جامع علمی کشور، سند تحول بنیادین، سند ملی برنامه درس و سیاست‌های کلی آموزش و پرورش همه نشان از اهمیت دوره لزوم توجه جدی به آن است. آموزش بزرگسالان از قرن هجده به‌عنوان نوعی خاص از آموزش مطرح گردید و در قرن نوزدهم و بیستم، به‌صورت بخشی مشخص و جداگانه از آموزش و پرورش رسمی توسعه یافت. بدون تردید، آموزش بزرگسالان با سوادآموزی آغاز شد، اما به‌تدریج تغییراتی اساسی در مفاهیم، روش‌ها، ایدئولوژی و محتوای آن ایجاد گردید.

یکی از مسائل مهم اجتماعی که حکایت از پیشرفت جامعه دارد، مسئله سواد و سوادآموزی است. همچنین یکی از شاخص‌های ارزیابی میزان توسعه‌ی آموزش و پرورش، میزان اهمیتی است که کشورها به سوادآموزی و آموزش بزرگسالان می‌دهند، بنابراین آموزش بزرگسالان به‌عنوان بخش مهمی از نظام تعلیم و تربیت از اهمیت زیادی برخوردار است. آموزش‌های پایه و سواد، در افزایش توانمندی و سلامت جسمانی، روانی و اجتماعی و بهره‌مندی از شاخص بهتر برای زندگی افراد جامعه، مؤثر است. نیروی انسانی به‌عنوان اساسی‌ترین عامل توسعه محسوب می‌شود، بنابراین برای رسیدن به توسعه باید آموزش افراد را در اولویت قرارداد (باقرزاده و حسن‌نژاد، ۱۳۹۵).

نقش تعلیم و تربیت در تعالی انسان‌ها و نیز شکل‌گیری تمدن‌های بشری بر هیچ‌کس پوشیده نیست. سواد یک حق انسانی و پایه و اساس آموزش و یادگیری مادام‌العمر است. سواد زندگی افراد را تغییر می‌دهد، به توانمندی‌های افراد می‌افزاید تا شانس بهتری برای زندگی داشته باشند. لذا شناخت خصوصیات و نیازهای سواد آموزان از مهم‌ترین اقدامات جهت تدوین و برنامه‌های آموزشی آن‌ها است (رجایی پور و اکبری، ۱۳۸۶).

مسئله بی‌سوادی یکی از مهم‌ترین مسائل جامعه بشری است خصوصاً کشورهای جهانی سوم است. اهمیت این مسئله از این‌رو است که بی‌سوادی و حتی کم‌سوادی خود ریشه بسیاری از مسائل از جمله مسائل اقتصاد اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جوامع هست، امروزه نقش دانش و آگاهی در توسعه فنی، تکنولوژی اقتصادی و اجتماعی جوامع به‌خوبی آشکار است و گسترش آموزش و پرورش و کاهش در صد بی‌سوادی یکی از شاخص‌های مهم پیشرفت هر جامعه محسوب می‌شود (یونسکو^۱، ۲۰۱۵).

گسترش و تعمیم آموزش عمومی و فراهم کردن موجبات سوادآموزی، یکی از وظایف دولت‌هاست که علاوه بر پاسخ‌گویی به نیازهای اجتماعی و فرهنگی، می‌تواند زمینه‌ساز رشد و پیشرفت جامعه باشد که توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را به دنبال دارد. از طرف دیگر کتاب‌های درسی یکی از مهم‌ترین مراجع و منابع یادگیری فراگیران در هر نظام آموزشی است، در نظام آموزشی ایران نیز یکی از مهم‌ترین نقش‌ها را در برنامه‌های درسی ایفا می‌کند. طوری که بیشتر فعالیت‌های آموزشی در چارچوب کتاب درسی صورت می‌گیرد و بیشترین فعالیت‌ها و تجربه‌های آموزشی فراگیر و آموزش‌دهنده حول محور آن سازمان‌دهی می‌شود (محمدی، ۱۳۹۶).

تعیین نیازهای آموزشی، اولین گام برنامه‌ریزی آموزشی و در واقع نخستین عامل ایجاد و تضمین اثربخشی آموزش است (فضل‌اللهی و توانا، ۱۳۹۰). این واقعیت باعث شده است که صاحب‌نظران و پژوهشگران، بررسی محتوای آموزشی دوره‌های آموزشی را با توجه به نیازهای فراگیران موردپژوهش و تحلیل قرار دهند. سازمان نهضت سوادآموزی که باهدف ریشه‌کن کردن بی‌سوادی در کشور فعالیت می‌نماید، باید با شناسایی دقیق افکار مخاطبان خویش، نسبت به برنامه‌ریزی‌های آموزشی در جهت جذب بیشتر مخاطبان و کاهش بی‌سوادی برنامه‌ریزی نماید.

تا سال ۱۳۹۰ ساختار نظام آموزشی سوادآموزی شامل (دوره مقدماتی، دوره تکمیلی، دوره پایانی، دوره پنجم بزرگسال) بوده است که سازمان نهضت سوادآموزی نیز بر اساس مصوبه هشت‌صد و سی و سومین جلسه شورای عالی آموزش و پرورش به اجرای ساختار جدید پرداخته است و سوادآموزی رو به سه دوره‌ی سوادآموزی، تحکیم سواد و دوره‌ی انتقال تقسیم کرده است. (سازمان نهضت سوادآموزی، ۱۳۹۳).

در کشور ما نیز گزارش سازمان نهضت سوادآموزی کشور ۹ میلیون و ۷۱۹ هزار نفر بی‌سوادی مطلق در کل کشور وجود دارد که از این تعداد ۳ میلیون و ۴۵۶ هزار نفر در گروه سنی ۱۰ تا ۴۹ سال می‌باشند (اساسنامه نهضت سوادآموزی، ۱۳۹۳). نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که یکی از علل اصلی عدم

استقبال از آموزش‌های نهضت سوادآموزی بی‌توجهی به نیازهای آموزشی مخاطبان است. در واقع به دلیل اینکه آموزش‌های نهضت، نیازهای مخاطبان را پوشش نمی‌دهد آن‌ها انگیزه‌ای برای ادامه و حضور در دوره‌های سوادآموزی ندارند (حکیم زاده، ۱۳۹۱).

نظر به اینکه مخاطبان اصلی برنامه‌های آموزشی سازمان نهضت سوادآموزی، بی‌سوادان و کم‌سوادان ۴۹ - ۱۰ ساله هستند، بنابراین، بررسی نیازهای آموزشی و علائق بی‌سوادان و کم‌سوادان حائز اهمیت شایانی است. سوادآموزی در صورتی قرین موفقیت خواهد بود که به زندگی فرد معنا بخشیده و به او در شناخت نیازها و مشکلات زندگی‌اش و دادن انگیزه به او کمک کند. ایجاد شوق به یادگیری و عشق و علاقه در افرادی که در پی آموختن هستند و تبیین ضرورت و نیاز به سوادآموزی در اندیشه کسانی که به دنبال یادگرفتن نیستند، اهمیت فراوان دارد. اگرچه بسیاری بی‌سوادان و سوادآموزانی که می‌پذیرند یاد بگیرند، لکن در مراحل مختلف فرایند یادگیری به دلایل متفاوت، از جمله متناسب نبودن محتوای کتاب‌ها با علائق و نیازهای آنان و انس نگرفتن با آن و نیز توانایی پایین آموزش‌دهندگان و فرصت کافی نداشتن و یا برنامه‌های آموزشی، بهانه‌هایی را فراهم آورده تا آنان میانه راه، سفر یادگیری را به پایان برده و به مقصد نرسند (خادمان، ۱۳۸۶).

از دلایل مهم فراموشی عدم انطباق محتوا و مواد آموزشی با نیازها و خواسته‌های فردی، شغلی و اجتماعی است. یکی از دلایل بی‌سوادی در کشورهای درحال توسعه هم توجه به کاربرد عملی آموخته‌ها در شرایط حرفه‌ای و زندگی شغلی است. چنین برنامه‌هایی با محتوای یکسان بدون در نظر گرفتن شرایط خاص و تفاوت‌های فردی گروه‌های شرکت‌کننده عرضه می‌کنند. همچنین بعضی از سوادآموزان پس از مدتی به دلیل کاربرد آموخته‌ها و عدم ارتباط کتاب‌ها با نیاز و شرایط شغلی و زندگی آن‌ها به بی‌سوادی بازگشت کرده و مجدداً در کلاس‌های سوادآموزی شرکت می‌کنند (استرانگ، سیلور و پیرینی^۱، ۲۰۱۴).

پیشینه پژوهش

قلناش، رمضانی و زارع (۱۳۹۷) در پژوهش خود با عنوان شناسایی و اولویت‌بندی نیازهای آموزشی سوادآموزان تحت پوشش نهضت سوادآموزی استان فارس - رویکرد ترکیبی به این نتیجه رسیدند که بعد مهارتی سه مقوله فرعی به ترتیب اولویت؛ مهارت‌های اساسی زندگی، مهارت‌های عملی و مهارت‌های یادگیری به‌عنوان نیاز آموزشی سوادآموزان شناخته شد. در بعد دانشی چهار مقوله فرعی به ترتیب اولویت؛ مقوله اجتماعی-فرهنگی، علمی، معنوی (دین و اخلاق) و بهداشتی-درمانی و همچنین در بعد نگرشی دو مقوله فرعی به ترتیب نگرش فردی و اجتماعی به‌عنوان نیازهای اساسی شناسایی شدند. شمشیری، سنگی و مومنی (۱۳۹۷) در پژوهش خود با عنوان بررسی میزان انطباق محتوای آموزشی دوره انتقال با نیاز سوادآموزان استان فارس به این نتیجه رسیدند که در مقایسه با سطح مطلوب، دروس قرآن و فرهنگ اسلامی از بالاترین میانگین برخوردارند و دروس ریاضی، ادبیات فارسی، علوم تجربی و علوم اجتماعی میانگین کمتری دارند و محتوای آموزشی این دروس در سطح مطلوب نیست.

محمدی (۱۳۹۶). در پژوهشی با عنوان مطالعه و استخراج نیازهای آموزشی اولویت‌دار نهضت سوادآموزان استان کردستان به این نتیجه رسید که مهم‌ترین نیازها از نظر جامعه پژوهش نیازهای اجتماعی نیازهای فرهنگی هستند و نیازهای اقتصادی در اولویت آخر قرار دارند.

تورانی (۱۳۹۴) در پژوهش خود با عنوان شناسایی نیازها و علائق آموزشی بی‌سوادان و نو سوادان باید به زمینه‌های نگرشی، دانشی و مهارتی « آنان توجه کرد. برنامه‌ریزی و تولید محتوای آموزشی موردعلاقه بی‌سوادان و نو سوادان باید به زمینه‌های نگرشی، دانشی و مهارتی « آنان توجه کرد.

محمدی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان شناسایی نیازهای آموزشی زنان نو سواد نهضت سوادآموزی در ابعاد فرهنگی ۴۶ نیاز فرهنگی و ۵۴ نیاز اجتماعی از سوی آموزشیاران، کارشناسان و سوادآموزان را مطرح کرده‌اند.

استریت و همکاران (۲۰۱۵). چالش‌ها و تغییرات فرآیند سوادآموزی را در روستاهای ایران را موردبررسی قرار دادند و نتیجه گرفتند که به‌طور گسترده‌ای موارد متفاوتی از عوامل فردی، اجتماعی، مذهبی و اقتصادی، محدودیت‌هایی را در فرآیند سوادآموزی تحمیل می‌نمایند.

مورشتاین و اسمارت^۲ (۲۰۱۲) مهم‌ترین اهداف سوادآموزان را روابط اجتماعی، رفاه اجتماعی، پیشرفت حرفه‌ای و رغبت‌های درونی می‌دانند.

بورگس^۳ (۲۰۱۱) هدف‌های عمده سوادآموزان را شامل تمایل به دانستن، رسیدن به هدف شخصی، مشارکت در اجتماع، انطباق با شرایط و هدف‌های مذهبی عنوان کرد.

^۱ . Strong ، Silver, M. & Perini

^۲ . Morstain&Smart

^۳ . Burgess

در پژوهشی توسط میلر^۱ ۲۰۰۲ انجام گرفته است طبقه‌بندی چهارگانه‌ای برای نیازهای آموزشی نو سوادان بزرگسالان در چهار قالب روابط انسانی، مهارت‌های ارتباطی، مهارت‌های کارکنان و مهارت‌های شغلی ذکر شده است.

با توجه به عدم انجام پژوهشی که نیازهای آموزشی سواد آموزان را در همه ابعاد مشخص کند، پژوهش حاضر سعی دارد تا خلأ پژوهش‌های قبلی را تکمیل کند. لذا با توجه به نتایج مطالعات انجام گرفته در رابطه با این موضوع می‌توان انتظار داشت که مطالعه حاضر دیدگاه جدیدی از نیازهای آموزشی سواد آموزان استان البرز را ارائه دهد و راهکارهای مناسبی را برای بهتر شدن رضایت آن‌ها پیشنهاد کند. بنابراین شناخت و تحلیل نیازهای آموزشی سوادآموزان پیش‌نیاز یک برنامه سوادآموزی موفق است. از آنجایی که استان البرز یکی از استان‌های مهاجرپذیر و با تنوع گروهی و قومیتی است و بحث سوادآموزی در آن با چالش‌هایی روبرو بوده است. از همین رو بررسی و تبیین و توجه به نیازها و علائق آموزشی سوادآموزان مسئله‌های اصلی این پژوهش است.

پرسش پژوهش

نیازها و علائق آموزشی سواد آموزان استان البرز کدام‌اند؟

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر مبتنی بر رویکرد کیفی^۲ است. این نوع پژوهش با توجه به هدف از نوع مطالعات کاربردی است برای پاسخ به پرسش این پژوهش یعنی شناسایی نیازهای آموزشی سواد آموزان از روش پژوهش اکتشافی و تکنیک دلفی استفاده شده است. روش پژوهش اکتشافی زمانی مفید است که درباره یک پدیده شناخت کافی وجود ندارد. به عبارت دیگر، در این نوع پژوهش محقق به دنبال دستیابی به اطلاعاتی است که با کمک آن‌ها می‌تواند موضوع تحقیق را به خوبی بشناسد. روش دلفی فرایندی ساختاریافته برای جمع‌آوری و طبقه‌بندی دانش موجود در نزد گروهی از کارشناسان و خبرگان است. جامعه هدف پژوهش شامل مدیران، کارشناسان و آموزش‌دهندگان آموزش و پرورش استان البرز (ناحیه یک، دو، سه، چهار، طالقان، اشتهارد، نظرآباد، ساوجبلاغ) است. تعداد ۲۰ نفر (۵ نفر از مدیران، ۵ نفر از کارشناسان و ۱۰ نفر از آموزش‌دهندگان) به روش نمونه‌گیری هدفمند^۳ مبتنی بر معیار به عنوان نمونه انتخاب گردیدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه «نیمه ساختاریافته»^۴ به عنوان ابزار استفاده شده است. مصاحبه نیمه ساختاریافته مصاحبه‌ای است که در آن، سؤالات مصاحبه از قبل مشخص می‌شود و از تمام پاسخ‌دهندگان، پرسش‌های مشابه پرسیده می‌شود؛ اما آن‌ها آزادند که پاسخ خود را به هر طریقی که می‌خواهند پاسخ دهند. در این پژوهش قبل از انجام مصاحبه‌ها در مورد اهمیت و هدف از انجام پژوهش به شرکت‌کنندگان توضیح داده شده و پس از جلب اطمینان و اعتماد آنان در محرمانه بودن مصاحبه و آزاد بودن برای خروج از مطالعه در هر زمان و رعایت نکات اخلاقی، مصاحبه در محیطی آرام و خصوصی و با سؤالات نیمه‌باز انجام شد و به وسیله دستگاه ضبط گردید، سپس مطالب ضبط شده، به دقت شنیده شده و به نگارش درآمد. با هر کدام از افراد شرکت‌کننده تنها یک بار مصاحبه انجام گرفت و مدت زمان انجام مصاحبه ۴۵-۶۰ دقیقه بود. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش هفت مرحله‌ای کلایزی استفاده شد. برای روایی ابزار این پژوهش سوالات مصاحبه توسط ۴ نفر از اساتید رشته علوم تربیتی تجزیه و تحلیل و تایید شد و برای محاسبه پایایی با روش هولستی متون در دو مرحله کدگذاری می‌شوند، در نهایت پایایی براساس درصد توافق مشاهده شده محاسبه شد.

یافته‌های پژوهش

پرسش پژوهش: نیازهای آموزشی سواد آموزان استان البرز کدام‌اند؟

جدول ۱: مقوله‌های اصلی نیازهای آموزشی سواد آموزان

مقوله‌های اصلی نیازهای آموزشی سواد آموزان		
نیازهای اجتماعی	نیازهای اقتصادی	نیازهای فرهنگی
نیازهای سیاسی	نیازهای معنوی	نیازهای بهداشتی و سلامت
نیازهای علمی	نیازهای شغلی	نیازهای هنری
نیازهای فناوری	نیازهای محیط‌زیست	

^۱ - Miller

^۲ - Qualitative approach

^۳ - Purposive Sampling

^۴ - Semi-Structured

پس از مصاحبه با مدیران، کارشناسان و آموزش دهندگان نهضت سوادآموزی استان البرز و سپس کدگذاری و مقوله‌بندی مطالب ضبط‌شده یازده نیاز اصلی و کلی استخراج و ارائه شده است که در ادامه به آن‌ها پرداخته شده است.

۱- زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای اجتماعی

جدول ۲: زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای اجتماعی

مقوله اصلی	زیر مقوله‌ها
نیازهای اجتماعی	شناخت هویت خود، هویت جامعه، تقویت خودباوری و اعتمادبه‌نفس.
	اهمیت مشارکت در زندگی اجتماعی، ارتباط با دیگران، مسئولیت‌پذیری و همدلی.
	آشنایی با الگوهای رفتاری، هنجارها و ارزش‌ها و نمادهای جامعه.
	آشنایی با شیوه همسر داری و ازدواج، مسائل زناشویی، شیوه فرزند پروری.
	شناخت آسیب‌های اجتماعی و علل آن مثل، فقر، بیکاری، طلاق، زندانیان، اعتیاد و روابط نامشروع.
	چگونگی گذراندن اوقات فراغت.
	آشنایی با قوانین اجتماعی و حقوق شهروندی.
	آشنایی با مقررات راهنمایی و رانندگی.

۲- زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای اقتصادی

جدول ۳: زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای اقتصادی

مقوله اصلی	زیر مقوله‌ها
نیازهای اقتصادی	آشنایی با مفاهیم کار، سرمایه گذاری، چک، سفته، پس انداز، تورم، گرانی، خصوصی سازی، مقررات بانکی و وام.
	آشنایی با الگوهای صرفه جویی و مصرف درست انرژی (آب، برق، گاز، تلفن، بنزین).
	آشنایی با نحوه خرید و فروش، افزایش درآمد، بازاریابی، تجارت، کارآفرینی.
	آشنایی با فنون و مشاغل مختلف کسب درآمد مانند باغداری، کشاورزی، دامداری، فنی و حرفه‌ای و بازاریابی.
	مهارت در مدیریت اقتصاد خانواده.

۳- زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای فرهنگی

جدول ۴: زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای فرهنگی

مقوله اصلی	زیر مقوله‌ها
نیازهای فرهنگی	آشنایی با تاریخ و تمدن ایران.
	آشنایی با آداب و رسوم، قومیت‌های ایرانی، دوزبانگی، زبان، سرود، پرچم.
	آشنایی با شاعران، نویسندگان، شخصیت‌های فرهنگی و مشاهیر ایرانی.
	آشنایی با آثار و بناهای تاریخی و ملی.
	آشنایی با فرهنگ دفاع مقدس، بسیج، شهدا و جانبازان.

۴- زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای سیاسی

جدول ۵: زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای سیاسی

مقوله اصلی	زیر مقوله‌ها
نیازهای سیاسی	آشنایی با سلسله‌مراتب ادارات دولتی و سازمان‌ها.
	آشنایی با نقش و وظایف دولت، رهبری، رئیس‌جمهور
	آشنایی با قوه قضاییه و وظایف آن
	آشنایی با قوه مقننه، نمایندگان مجلس و وظایف آن‌ها
	شناخت کشورهای همسایه.
	آگاهی از قانون اساسی و سایر قوانین جاری کشور.
	آشنایی با انتخابات و چگونگی برگزاری آن در کشور.

۵- زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای معنوی و دینی

جدول ۶: زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای معنوی و دینی

مقوله اصلی	زیر مقوله‌ها
نیازهای معنوی و دینی	خداشناسی، دانستن احکام دینی، اصول و فروع دین، رساله‌های آموزشی.
	آشنایی با پیامبران، امامان و بزرگان و علمای دینی.
	آشنایی با حفظ و روخوانی قرآن کریم همراه با معنی.
	اعمال مربوط به زیارت عتبات و خانه خدا و اماکن مذهبی
	روش‌های امر به معروف و نهی از منکر.

۶- زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای بهداشتی و سلامت

جدول ۷: زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای بهداشتی و سلامت

مقوله اصلی	زیر مقوله‌ها
نیازهای بهداشتی	آشنایی با فواید و اهمیت ورزش و شناخت اعضای بدن.
	آگاهی از روش‌های حفظ سلامت جسمی و روحی و شاد زیستن.
	آشنایی سوادآموزان با بیماری‌های خطرناک و پیشگیری از آن‌ها (ایدز، ام. اس، هپاتیت، سرطان، و ویروس‌ها خطرناک مثل کرونا).
	ارائه نکات بهداشت تغذیه، بهداشت فردی و راهکارهای سلامتی.

یادگیری آداب و مهارت‌های زندگی سالم و مسائل و موضوعات قبل و بعد از ازدواج تنظیم خانواده.	
ارائه اطلاعات درباره بلوغ فرزندان و نحوه صحیح برخورد با آن‌ها.	
آشنایی با انواع بیماری‌های مشترک بین دام و انسان.	
آشنایی با گیاهان دارویی و طب سنتی.	

۷- زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای علمی

جدول ۸. زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای علمی

مقوله اصلی	زیر مقوله‌ها
نیازهای علمی	خواندن، نوشتن، حساب کردن، زبان‌آموزی.
	مهارت خواندن و نوشتن زبان انگلیسی در سوادآموزان سنین پایین‌تر.
	مهارت حل مسئله، تصمیم‌گیری
	نحوه مطالعه و فهم مطالب.
	آشنایی با نحوه کمک به فرزندان در امور علمی و درسی.

۸- زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای شغلی

جدول ۹. زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای شغلی

مقوله اصلی	زیر مقوله‌ها
نیازهای شغلی	آگاهی از ایمنی و بهداشت محیط کار.
	آشنایی با مفهوم قانون کار، ساعات کاری، بیمه.
	آگاهی از تقویت شغلی رشد حرفه‌ای، حقوق، مزایا و پاداش‌ها.
	ارائه اطلاعات در ارتباط با زمینه و مهارت شغلی سوادآموز.

۹- زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای هنری

جدول ۱۰. زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای هنری

مقوله اصلی	زیر مقوله‌ها
نیازهای هنری	آشنایی با صنایع دستی، خیاطی، قالببافی، معماری، خوشنویسی.
	مهارت در زمینه آشپزی، خیاطی، گلدوزی، نقاشی و طراحی.
	آموزش و یادگیری پرورش گل و گیاه و انتقال به دیگران.
	آموزش تغییر دکوراسیون منزل و ترکیب رنگ‌ها و کاربرد آن در زندگی.

۱۰. زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای مربوط به فناوری

جدول ۱۱. زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای مربوط به فناوری

مقوله اصلی	زیر مقوله‌ها
نیازهای فناوری	آشنایی و استفاده از تلفن همراه، کامپیوتر، اینترنت.
	آشنایی و کار کردن با دستگاه خودپرداز و خریدهای اینترنتی.
	آشنایی با فضای مجازی و مزایای آن.
	آگاهی از خطرات احتمالی فضای مجازی.

۱۱. زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای مربوط به محیط زیست

جدول ۱۲. زیر مقوله‌های مربوط به نیازهای مربوط به محیط زیست

مقوله اصلی	زیر مقوله‌ها
نیازهای محیط زیست	روش‌های حفظ و نگهداری طبیعت.
	روش‌های پاکیزگی محیط زندگی، شخصی و اجتماعی.
	آشنایی با روش‌های کاهش آلودگی‌های زیست‌محیطی و ترافیک.
	آشنایی از فواید گونه‌های گیاهی و جانوری.
	ارائه اطلاعات در ارتباط با زلزله، سیل و آتش‌سوزی.

بحث و نتیجه‌گیری

از آنجاکه وزارت آموزش و پرورش مهم‌ترین نهاد تعلیم و تربیت رسمی عمومی است؛ این سازمان می‌تواند متولی فرآیند تعلیم و تربیت در همه ساحت‌های تعلیم و تربیت، با مشارکت خانواده، نهادها و سازمان‌های دولتی و غیردولتی باشد. یکی از مسائل مهم اجتماعی که حکایت از پیشرفت جامعه دارد، مسئله سواد و سوادآموزی است، امروزه پیشرفت هر کشوری را با میزان باسوادان آن می‌سنجند؛ بنابراین سوادآموزی به‌عنوان بخش مهمی از نظام تعلیم و تربیت از اهمیت زیادی برخوردار است. امروزه همه کشورهای جهان به سوادآموزی به‌عنوان فرصتی برای توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی می‌نگرند. سوادآموزی و جایگاه آن در برنامه آموزش برای توسعه پایدار بسیار حائز اهمیت است چراکه سوادآموزی، نقشی محوری در تقلیل فقر، بهبود سطح معیشت و توانمندسازی افراد ایفا می‌کند و عنصری اساسی برای ایجاد جوامع پایدار محسوب می‌شود.

بررسی و تبیین دقیق نیازها و علائق و سوادآموزان، کیفیت و اثربخشی برنامه‌های آموزشی ارائه شدنی را افزایش می‌دهد. به طور حتم اطلاع از نیازهای مخاطبان، نقش بسزایی در متناسب ساختن برنامه‌های آموزشی با علاقه‌ها، نیازها، خصوصیات روحی و روانی، جنسیت و دیگر ویژگی‌های آنان دارد. سوادآموزان نیاز دارند که بدانند که چرا باید موضوعی را یاد بگیرند. از این رو پژوهش حاضر باهدف بررسی و شناسایی نیازهای آموزشی سوادآموزان استان البرز انجام گرفته است. در این پژوهش تلاش شد تا نیازهای سوادآموزان شناسایی شده و طبقه‌بندی جدیدی از نیازهای آن‌ها به همراه برنامه‌ها و راهکارهای پیشنهادی ارائه شود.

برای پاسخ به پرسش پژوهش به روش اکتشافی و تکنیک دلفی از طریق مصاحبه با رئیس ادارات نواحی مختلف، کارشناسان و آموزش‌دهندگان استان البرز نیازهای آموزشی سوادآموزان در ابعاد مختلف شناسایی و ثبت گردید. پس از بررسی و مصاحبه با مدیران، کارشناسان و آموزش‌دهندگان نهضت سوادآموزی استان البرز و سپس کدگذاری و مقوله‌بندی مطالب ۱۱ نیاز اصلی به همراه ۸۰ نیاز فرعی استخراج و ارائه شده است. نیازهای اصلی سوادآموزان

شامل نیازهای اجتماعی، نیازهای اقتصادی، نیازهای فرهنگی، نیازهای سیاسی، نیازهای معنوی، نیازهای بهداشتی، نیازهای علمی، نیازهای شغلی، نیازهای هنری، نیازهای فناوری و نیازهای مربوط به محیط زیست هستند.

بررسی و تبیین دقیق نیازها و علائق سوادآموزان کیفیت و اثربخشی برنامه‌های آموزشی قابل‌ارائه را افزایش می‌دهد. به‌طور حتم اطلاع از نیازهای مخاطبان، نقش بسزایی در متناسب ساختن برنامه‌های آموزشی باعلاقه‌ها، نیازها، خصوصیات روحی و روانی، جنسیت و دیگر ویژگی‌های آنان دارد. بزرگسالان نیاز دارند بدانند که چرا باید موضوعی را یاد بگیرند. تبیین و اولویت‌بندی نیازهای آموزشی سبب خواهد شد تا با چشم‌داشت به امکانات و منابع در دسترس، به رفع نیازهای آموزشی مهم‌تر افراد همت گماشته شود و منابع لازم به برنامه‌های آموزشی اختصاص یابد. برنامه‌هایی که بتوانند خدمات آموزشی مناسب و کافی را به بی‌سوادان ۱۰ تا ۴۹ ساله با حداقل هزینه‌ها ارائه کند. در همین راستا شناخت نیازهای سوادآموزان از لحاظ علائق و محتوای آموزشی باعث می‌شود تا مسئولان سازمان نهضت سوادآموزی بتوانند با توجه به این نیازها، زمینه‌های آموزش بهتر را برای این قشر از افراد جامعه فراهم آورند.

در بحث تبیین یافته‌های این پژوهش با پیشینه پژوهش‌های انجام‌شده می‌توان گفت از آنجایی که این پژوهش نیازهای آموزشی سوادآموزان را در ابعاد مختلفی دسته‌بندی کرد از این حیث با پژوهش‌های قلناش و همکاران (۱۳۹۷) که نیازهای آموزشی سوادآموزان را در پنج مقوله اجتماعی، فرهنگی، علمی، معنوی، بهداشتی دسته‌بندی کردند همخوانی دارد. همچنین پژوهش محمدی (۱۳۹۶) با عنوان مطالعه و استخراج نیازهای آموزشی اولویت‌دار نهضت سوادآموزان که نیازهای اجتماعی و نیازهای فرهنگی را مهم تلقی کرد با یافته‌های این پژوهش هم‌راستا است. معتمدی (۱۳۹۰) در پژوهش خود ابعاد فرهنگی و اجتماعی را زنان نو سواد مطرح کرده است که از این حیث با یافته‌های این پژوهش هماهنگ است.

رجایی پور و اکبری (۱۳۸۶) در پژوهش خود نیازهای آموزشی نو سوادان مرد را مسائل دینی، اجتماعی، بهداشتی و نیازهای آموزشی نو سوادان زنان را نیازهای بهداشتی و دینی قلمداد کردند که یافته‌های پژوهش حاضر هر سه نوع نیاز را پوشش داده است. یافته‌های پژوهش میرحسینی (۱۳۷۵) که بر نیازهای بهداشتی و امور دینی تأکید داشت نیز با یافته‌های پژوهش حاضر انطباق داشته است.

در پیشینه خارجی پژوهش یافته‌های مطالعات استریت و همکاران (۲۰۱۵) مبنی بر نیازهای اجتماعی، مذهبی و اقتصادی، مورشتاین و اسمارت (۲۰۱۲) با تأکید بر نیازهای اجتماعی و شغلی، بورگس (۲۰۱۱) مبنی بر نیازهای دینی و اجتماعی و در نهایت مطالعه میلر^(۲۰۰۲) مبنی بر نیازهای شغلی و اجتماعی همگی بر یافته‌های پژوهش حاضر صحنه می‌گذارند.

باتوجه به یافته‌های این پژوهش پیشنهادهایی ارائه می‌گردد؛

- از آنجایی که در پژوهش حاضر به نیازهای شغلی، هنری، فناوری، سیاسی توجه کمتری شده است برگزاری دوره‌های کوتاه‌مدت و کارگاه‌های مختلف برای سوادآموزان در سطح استان ضروری به نظر می‌رسد.
- نیازهایی که در تحقیق حاضر با استفاده از نظرات گروه‌های مختلف شناسایی شده است در تدوین محتوای درسی و کمک‌درسی سوادآموزان در آینده لحاظ و مورد توجه قرار گیرد.
- کاربردی کردن محتوی و برقراری ارتباط آن با حوزه نظری و تدوین محتوا با توجه به طبقات سنی سوادآموزان لازم به نظر می‌آید.
- تدارک برنامه‌های متنوع از نهضت سوادآموزی استان البرز که با مشاغل و نیازهای سوادآموزان مرتبط باشد.
- ایجاد مدیریت یکپارچه و استفاده بهینه از تمام ظرفیت‌های آموزش و پرورش به‌ویژه سازمان نهضت سوادآموزی در راستای پوشش نیازهای سوادآموزان استان البرز ضروری است.
- اداره کل استان البرز با تعامل با بقیه سازمان‌های استان از جمله شهرداری‌ها، بخشداری‌ها، هلال‌احمر، کمیته امداد، سازمان بهزیستی، نیروی انتظامی و از ظرفیت‌های آن‌ها در جهت پوشش نیازهای سوادآموزان و ایجاد انگیزه در بی‌سوادان تلاش کند.

منابع

- ۱- آخش، سلمان (۱۳۹۸). طراحی و اعتبار بخشی برنامه درسی دوره سوادآموزی. سازمان نهضت سوادآموزی، طرح پژوهشی ادار کل استان البرز.
  - ۲- باقرزاده، علی؛ حسن نژاد، مصطفی (۱۳۹۵). مروری بر پیش‌ها و برنامه‌های سوادآموزی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵ طرح پژوهشی سازمان نهضت سوادآموزی.
  - ۳- تورانی، حیدر (۱۳۹۴). بررسی نیازها و علائق آموزشی سوادآموزان و بی‌سوادان گروه سنی ۱۰ تا ۴۹ سال، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۵۷، صص ۱۴۲-۱۱۹.
  - ۴- حکیم‌زاده، رضوان (۱۳۹۱). بررسی علل عدم استقبال بی‌سوادان از برنامه‌های سوادآموزی در کشور طرح پژوهشی نهضت سوادآموزی نیشابور، صص ۵۰-۱.
  - ۵- خادمان، طاهره (۱۳۸۶). مشکلات برنامه‌های آموزشی بزرگسالان (طرح پژوهشی). تهران: سازمان نهضت سوادآموزی.
  - ۶- رجایی پور، سعید؛ اکبری، محمدرضا (۱۳۸۶). بررسی نیازهای مطالعاتی نو سوادان شهری و روستایی استان اصفهان، ماهنامه علمی پژوهشی دانشگاه شاهد، سال چهاردهم، شماره ۲۴، صص ۸۰-۶۵.
  - ۷- سازمان نهضت سوادآموزی (۱۳۹۳). اساسنامه آموزشی، سنجش و ارزشیابی دوره‌های سازمان نهضت سوادآموزی، تهران، نشر.
  - ۸- شمشیری، بابک؛ سنگی، فروغ؛ مؤمنی، محمد (۱۳۹۷). بررسی میزان انطباق محتوای آموزشی دوره انتقال با نیاز سوادآموزان استان فارس. مجله آموزش پژوهی، شماره پانزدهم، صص ۱۸-۱.
  - ۹- صافی، احمد (۱۳۹۰). آموزش و پرورش ابتدایی، راهنمایی تحصیلی و متوسطه، انتشارات سمت.
  - ۱۰- فضل‌اللهی، سیف‌اله و ملکی توانا، منصوره (۱۳۹۰). رویکردی جامع به روش‌ها و تکنیک‌های مهم نیازسنجی آموزشی، فصلنامه روش‌شناسی علوم انسانی، سال ۱۷، شماره ۶۸.
  - ۱۱- ق. عباس؛ رضانی، گل‌افروز؛ زارع، رحیم (۱۳۹۷). شناسایی و اولویت‌بندی نیازهای آموزشی سوادآموزان تحت پوشش نهضت سوادآموزی استان فارس - رویکرد ترکیبی، مجله پژوهش در برنامه درسی، دوره هشتم، شماره اول، پیاپی ۱۵، صص ۱۵۰-۱۲۳.
  - ۱۲- محمدی، مهدی (۱۳۹۶). طراحی نظام کاربردی توسعه و شتاب بخشی به نهضت سوادآموزی و آسیب‌شناسی نهضت سوادآموزی در استان فارس. طرح پژوهشی، سازمان نهضت سوادآموزی.
  - ۱۳- معتمدی، عبدالله (۱۳۹۴). شناسایی نیازهای آموزشی زنان نو سواد نهضت سوادآموزی در ابعاد فرهنگی و اجتماع. مجله پژوهش در نظام‌های آموزشی.
- ۱- Burgess, J. (۲۰۱۰). *student participation in educational management and organization*.
  - ۲- Street, B. Pishghadam, R. & Zeinali, S. (۲۰۱۵). Changes and Challenges of Literacy Practices: A Case of a Village in Iran. *International Journal of Society, Culture & Language*, ۳(۱), ۱۶-۳۴.
  - ۳- Thomas, David R. (۲۰۰۶). A General inductive approach for qualitative data analysis. *American Journal of Evaluation*. Vol ۲۷. No. ۲.
  - ۴- strong, A. Silver, M. & Perini. (۲۰۱۴). *Teaching what matters most standard and strategies for raising student's achievement*. New York: ASCD Publication.
  - ۵- UNESCO. (۲۰۱۵). United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Available at; <http://www.en.unesco.Org>.